

Sanayi Teşvik Kanunu

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması; Osmanlı Devleti'nin bize devrettiği birtakım önemli meselelerin de zaman içinde Türkiye Cumhuriyeti hükûmetlerince çözüme bağlanmasını hükme bağlamıştı. Bunlardan biri de, 1916 yılında Osmanlı Devletinin ilgili diğer devletlerle yaptığı anlaşmalarla belirlenmiş olan gümrük tarifelerinin 1929 tarihine kadar aynen uygulanmasıydı. Bu uygulamanın sonucu olarak Türkiye, dış ticarete sürekli açık veriyor, aynı zamanda ülkemizde üretilmesi mümkün olan pek çok ürün dışardan alınmak zorunda kalıyordu. Uluslararası anlaşmalarla yabancılara sağlanmış olan bu imkânların ülke ekonomisine verdiği zararların, Türkiye Cumhuriyeti'nin genç hükûmetlerince alınacak bazı tedbirlerle önlenmesi hayati önem taşıyordu. Bu cümleden olmak üzere yeni Devletin millî ekonomiyi güçlendirecek, ekonomik kalkınmayı millî imkânlarla sağlayacak önlemleri alması gerektiğinden millî sermaye ile birtakım yatırımları yapabilecek ticaret şirketlerinin kurulması gerekiyordu. Ancak Millî Mücadele için maddi, manevi bütün güçlerini seferber etmiş bir toplumun bu şirketler için yeterli düzeyde sermaye birikimini sağlaması mümkün değildi. Nitekim 1920-1930 yılları arasında kurulmuş olan yeni anonim şirketlerin toplam ödenmiş sermayesi yaklaşık 365 bin TL idi. Aynı dönemde kurulmuş olan 25 yerel bankanın ödenmiş sermayesi 151 bin TL idi. Bu alanda ilk teşebbüs olarak, 28 Haziran 1927 tarihinde kabul edilen 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Bu kanunla sağlanan en önemli gelişme Osmanlı döneminden kalan 1913 tarihli aynı adlı kanunun, ülke çıkarları doğrultusunda genişletilerek değiştirilmesidir. Kanunun getirdiği belli başlı teşvik tedbirleri şöylece özetlenebilir: Sanayide kullanılacak her türlü teçhizatın gümrük vergisinden muaf tutulması, belediye hudutları dışında kalan hazine arazilerinin on hektarlık alanların sanayi tesisleri kuracaklara ücretsiz olarak verilmesi, belediye hudutları içindeki hazine arazilerinin sanayi kuruluşlarına on yıl vade ile satılması, özel teşebbüsün telefon-telgraf iletim hatları kurmalarına izin verilmesi yanında, elektrik iletim hattı döşeyenlere ücretsiz direk tahsis edilmesi, sanayi ile ilgili her türlü malzemenin TCDD yolları ile naklinde %30 indirim uygulanması, Bakanlar Kurulu kararıyla, sanayi alanında yatırım yapan kuruluşlara üretimlerinin % 10'u kadar prim verilmesi bunlardan başlıcalarıdır. Ancak bunlar kadar önemli bir teşvik de şudur: Devlet kuruluşlarının sanayi ürünleri ihtiyaçlarını karşılarken, bu ürünlerin ithal fiyatları yerlilerinden %10 daha ucuz olsa bile, bu oranda pahalı olan yerlilerini alma yetkilerini kullanabilmeleridir. Bir diğer önemli teşvik tedbiri de bu alanda yatırım yapacak yerli firmalara 25 yıla kadar imtiyaz tanınmasıdır. Bu tedbirlere rağmen kanunun çıktığı tarihten 1930 yılına kadar kurulan şirketlerin sayısı öncekilerle birlikte 1857'ye ulaşmıştır. Fakat sermayelerindeki sınırlılıklar sebebiyle istenilen sonuç alınamadığı için 1933 yılında teşviklerde birtakım yeniliklerin yapılması zorunlu hâle gelmiştir. Özellikle çok ihtiyaç duyulan pamuklu sanayide özel şirketlerin istenilen düzeyde üretim yapamamaları sebebiyle, devlet büyük sermaye ile sanayi üretimine el atmaya başlamış ve 1933'te Sümerbank kurulmuştur (bkz. Sümerbank). Bu kapsamda imtiyazla donatılarak kurulan Türkiye Şişe Cam ve Cam Fabrikalarının kuruluşu da anılmaya değer. Sanayi Teşvik Kanunu ile devlet hem özel şirketleri desteklemiş hem de ülke insanının zorunlu ihtiyaçlarının millî sermayeli devlet kuruluşları eliyle karşılanması yoluna gitmiştir. Büyük şirketlerin devlet eliyle kurulmasını imkân dâhiline sokmak için Hükûmet Birinci Sanayi Programını yürürlüğe koymuştur.

Mehmet Arif DEMİRER

KAYNAKÇA

ERGİN, Feridun, **Kemal Atatürk**, İstanbul 1978.

Hines ve arkadaşları, **Türkiye'nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir Tetkiki**, İstanbul 1933-1934.

İNAN, Afet, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı**, Ankara 1933.

KAZGAN, Gülten, "Kapital Birikimi ve Örgütlenmeler", **Türk Ekonomisinde 1927-1935 Depresyonu**, İTİA, İstanbul 1977

KONGAR, Emre, **Devletçilik ve Günümüzdeki Sonuçları, Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları**, İstanbul 1977.

TEZEL, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, 1923-1950, İstanbul 1982.

YALÇIN, Aydın, **Türk İktisat Tarihi**.

09/09/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sanayi-tesvik-kanunu/?pdf=3384> adresinden erişilmiştir